

Λογοτεχνικό περιοδικό Πλανόδιον

(1986-2012)

Αρχείο & Μελαγχολία

Στὸν Γιώργο Ζεβελάκη

ΑΠΟ ΤΟ ΑΝΥΠΟΓΡΑΦΟ κείμενό μου, πὸν δημοσιεύτηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 1978 ὡς ἐναρκτήριο κείμενο κοινῶν ἀρχῶν τῆς ἐκδοτικῆς του ομάδας στὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Τὸ Δέντρο*, ἕως σήμερα, μοῦ δόθηκε μεγάλος ἀριθμὸς εὐκαιριῶν νὰ διατυπώσω σὲ ποικίλες μορφές (ὁμιλίας, ἄρθρου, δοκιμίου, συνεντεύξεως, σχολίου) προβληματισμοὺς καὶ ἀπόψεις σχετικὰ μὲ τὸ φαινόμενο τοῦ Μικροῦ Τύπου, εἰδικότερα στὴν ἐκδοχὴ τοῦ Λογοτεχνικοῦ Περιοδικοῦ, τόσο γενικῶς καὶ θεωρητικῶς, ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὸ μερίδιο τῆς προσωπικῆς μου ἐμπλοκῆς σὲ αὐτό. Βασικὴ μου μέριμνα σχεδὸν πάντα ἦταν νὰ ἐξετάσω τὸν Μικρὸ Τύπο καὶ τὶς ἰδιαιτερότητές του ὄχι μόνον κατ' ἰδίαν, δηλαδή ὡς ἐπιμέρους διακριτὴ ἐκδήλωση τοῦ Ἐντυπου Κόσμου, ἀλλὰ καὶ μέσα στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῆς πολιτιστικῆς ἡγεμονίας πὸν ἀσκεῖ σὲ ὁλόκληρο τὸν δυτικὸ κόσμο, ὅπως καὶ στὴν χώρα μας, ὁ «Μεγάλος Τύπος», τὰ γνωστά μας ΜΜΕ. Τὰ κείμενα αὐτὰ ἀναλόγως ταξιθετημένα σὲ ἕναν τόμο μὲ τίτλο *Μικρὸς Τύπος: Τὸ Λογοτεχνικὸ Περιοδικό. Θεωρία καὶ Ἀσκήσεις. Κείμενα 1978-2013*, ἀφιέρωμένο στὸν Γεράσιμο Λυκιαρδόπουλο καὶ τὸ περιοδικὸ *Σημειώσεις*, κυκλοφόρησαν ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Ὑψίλον τὸν Νοέμβριο τοῦ 2013 δίκην ἐπιμνημοσύνου στεφάνου στὸ μακαριὰ τῆ λήξει περιοδικὸ Πλανόδιον. Μέσα, ὡστόσο, στὸν εὐρὸ κύκλο τῶν θιγομένων θεμάτων, μικρὴ μνεία γινόταν στὰ ἐρευνητικὰ καὶ συλλεκτικὰ μου ἐνδιαφέροντα ἢ ἐμμονές, ἐλάχιστη δὲ στὰ ζητήματα ἐνὸς ἀρχείου, πὸν τουλάχιστον γραμματολογικὰ θέτει *de facto* ἢ ὑπαρξὴ καὶ τοῦ τελευταίου σὲ μέγεθος καὶ σημασία λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ. Τώρα, πέντε χρόνια μετὰ τὸ πέρασμα τοῦ Πλανοδίου στὴν ἄλλη ὄχθη τῆς Μεγάλης Χώρας τῶν Χάρτινων Φαντασμάτων ἴσως εἶναι μιὰ κατάλληλη εὐκαιρία νὰ μιλήσω γιὰ τὸν κόσμο τῶν ἐντυπων σκιῶν ἀγαπημένων 'νεκρῶν' πὸν τὸ κατοικοῦν: ἤγουν τὸ ἀρχεῖο του.

Δὲν ὑπάρχει ἴσως πιὸ ἀντι-παθητικὴ ἢ ἀντι-ρομαντικὴ εἰκόνα ἀπὸ τὸν ἐρωτεύμενο πὸν ἀρχειοθετεῖ φωτοτυπώντας τὶς ἐρωτικές του ἐπιστολές. Ἀναρωτιέμαι ἂν κάτι ἀνάλογο θὰ μπορούσε νὰ ἰσχύσει γιὰ τὸν ἐρωτευμένο μὲ τὰ ἐγχειρήματα τοῦ λεγόμενου «Μικροῦ Τύπου» καὶ εἰδικότερα τῶν λογοτεχνικῶν περιοδικῶν. Ἄν ὑπάρχει 'καλὴ' παθολογία στὸν χῶρο τῶν γραμμάτων, σίγουρα μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς εἶναι ὁ πρῶτος οἶστρος νεαρῶν ποιητῶν γιὰ αὐτόνομα περιοδικὰ λογοτεχνικὰ ἐγχειρήματα. Ἐλάχιστες, ὅμως, ἀπὸ αὐτὲς τὶς συνήθως βραχυχρόνιες προσπάθειες ἀφήνουν πίσω μετὰ τὸ κλείσιμό τους γραπτὲς ἀρχεῖα κῆς μαρτυρίες. Μιὰ τέτοια κί-

νηση προϋποθέτει ως ένα βαθμό την αίσθηση στον υπεύθυνο ή τους υπεύθυνους της έκδοσης ότι το περιοδικό «γράφει ιστορία», πράγμα σπάνιο για εύνοητους λόγους, ή, τουλάχιστον, ότι ή μικρή του προσπάθεια με τον τρόπο της «έγγράφεται στην ιστορία» ανάλογων περιορισμένων έκδοτικών κινημάτων. Μια ανάλογη αίσθηση συνέχειας θα συναντήσουμε και σε περιοδικά αρχών, ιδεολογικών ή αισθητικών, των οποίων ένας από τους σημαντικότερους στόχους είναι, συνήθως, να ασκήσουν έλεγχο, ή να προσέλθουν σε κρίσιμους διαλόγους, μέσα στον χώρο των γραμμάτων της εποχής τους. Ένας τέτοιος έλεγχος προϋποθέτει την έννοια της αποδελτίωσης και της αρχειοθέτησης. Αντίθετα, στα περιοδικά όπου επικρατεί καθαρή ή επιθυμία της καλλιτεχνικής λογοτεχνικής έκφρασης — της ομάδας που τα εκδίδει πρωτίστως — ή ανάγκη συγκρότησης ενός τέτοιου αρχείου μοιάζει περιττή: το ίδιο το σώμα των τευχών του περιοδικού με τα δημοσιευμένα λογοτεχνήματα των συντελεστών του συνιστά το ιδανικό του αρχείου.

Ωστόσο, θα πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα σε εκείνα τα αρχεία (ή το αρχειακό υλικό) που συμπτωματικώς επιβίωσαν ή ανασυγκροτήθηκαν εκ των υστέρων από έρευνητές, μετά δηλαδή το κλείσιμο του έντύπου, και σε εκείνα που προέκυψαν από την εξαρχής συνειδητή και συστηματική συγκρότησή τους από τους έκδοτικούς τους υπεύθυνους. Έντυπα αυτής της δεύτερης κατηγορίας θα πρέπει να είναι πράγματι ελάχιστα. Και σ' αυτά θα πρέπει να συμπεριληφθούν τα περιοδικά *Ξεκίνημα* και *Κριτική* του Μανόλη Αναγνωστάκη, ή *Διαγώνιος* του Ντίνου Χριστιανόπουλου ή *Τα Νέα Ελληνικά* των Ηρακλή και Ρένου Αποστολίδη, ενώ από τα νεώτερα *Το Τράμ* της πρώτης και δεύτερης περιόδου και ο *Χάρτης* του Δημήτρη Καλοκύρη. Λέγεται πως και ο Μίλιος Χουρμούζιος άφησε ένα τέτοιο αρχείο για το κυπριακό νεανικό περιοδικό του *Άβγη* (Λεμεσός, 1924-1925).

Η αλήθεια είναι πως κάθε περιοδικό στο ξεκίνημά του σπάνια καταστρέφει τεκμήρια της πορείας του, συνεργασίες, αλληλογραφία, καταλόγους συνδρομητών, διευθύνεις ή αποδείξεις επιχειρήσεων παραγωγής του έντύπου με τις όποιες συνεργάζεται κλπ. — αλλά όλα αυτά συνδέονται άμεσα με την βραχεία μνήμη των απαιτήσεων της τρέχουσας παραγωγής του έντύπου, και σπανίως επιβιώνουν μετά από ένα σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα ή από το κλείσιμό του.

Από την άλλη, προσωπικές και συλλογικές περιπέτειες στη μεγάλη διάρκεια είναι παράγοντες που μειώνουν κατά πολύ τις πιθανότητες ανευρέσεως και συγκροτήσεως τέτοιων αρχείων· ενώ έντυπα που ξεκίνησαν τη ζωή τους μετά το 1974, όταν τα μέσα αναπαραγωγής των τεκμηρίων πολλαπλασιάστηκαν και το σχετικό ενδιαφέρον της κοινωνίας (προσώπων και θεσμών) αυξήθηκε κατακόρυφα, έχουν περισσότερες πιθανότητες να μας παρουσιάσουν κάποια στιγμή ανάλογα αρχεία. Δυστυχώς δεν έχουμε — ή, καλύτερα, δεν γνωρίζω να υπάρχει — μια εργασία που έ-

ρευνώντας τὸ σχετικὸ ὑλικὸ κάπως συστηματικὰ νὰ μᾶς κάνει γνωστὰ τέτοια ἀρχεῖα καὶ τῶν δύο κατηγοριῶν.

Ἡ προσωπικὴ μου ἐνασχόληση μὲ τὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ μὲ ὀδήγησε σχετικὰ νωρὶς σὲ ἓνα αὐξημένο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν διάσωση ποικίλης φύσεως τεκμηρίων ποὺ σχετίζονταν μὲ τὴν ἔκδοσή τους. Αὐτὸ τὸ διόλου αὐτονόητο «αὐξημένο ἐνδιαφέρον» ἦταν προῖόν πολλῶν καὶ διαφορετικῶν παραγόντων καὶ περιστάσεων:

* Ὁ παρεμβατικὸς/κριτικὸς χαρακτήρας τῶν ἐντύπων ποὺ ὄνειρευόμουν᾽ χρειαζόταν μιὰ ἰσχυρὴ τεκμηρίωση διαφορετικῶν καὶ ἀντιπρατιθέμενων ἀπόψεων. Ζώντας ἀπὸ τὰ μέσα, κατὰ τὴν περίοδο 1966-1967, τὶς συνθήκες δημιουργίας τοῦ μαχητικοῦ περιοδικοῦ *Τὰ Νέα Ἑλληνικά* (τῆς γ' περιόδου) τοῦ Ρένου Ἀποστολίδη, χῶρο συχνὰ καὶ ἀκραίων ἀντεγκλήσεων, συνειδητοποίησα τὴν χρησιμότητα ἐνὸς ἀρχείου ποὺ ἐξασφάλιζε τόσο γιὰ τὸ παρὸν ὅσο καὶ γιὰ τὸ μέλλον τὴν τεκμηρίωση αὐστηρῶν κρίσεων καὶ ἐτυμηγοριῶν...

* Ἡ ἀπὸ νωρὶς ἀγάπη μου γιὰ τὴν ἑπιπέδου ποίηση, σχεδὸν ποτὲ δὲν ἔμενε στὸ ποίημα, ἀλλὰ συχνὰ ἐξέβαλλε στὸν κόσμον τοῦ ποιήματος καὶ τοῦ ποιητῆ, τεκμήρια τοῦ ὁποῖου διάβαζα στὰ παλαιὰ ἐντυπα ἀπλήστως ἢ συναντοῦσα αὐτούσια στὶς τακτικὲς καταβυθίσεις μου στὰ παλαιοπωλεῖα τῆς πρὶν τὴν μεταπολίτευση περιόδου, μὲσθ τῶν ὁποίων συγκροτοῦσα καὶ μεγάλο μέρος τῆς προσωπικῆς μου βιβλιοθήκης...

* Τὸ δευτερογενὲς ἐρευνητικὸ μου ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν Μικρὸ Τύπον, ὅταν, μετὰ ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια, ἀνέλαβα, μαζὶ μὲ τὴν Ἑλσα Λιαροπούλου, τὴν ἔκδοση τῶν ποιητικῶν *Ἀπάντων* τοῦ Ἁγγελου Σημηριώτη, μὲ ἔβαλε ἀποφασιστικὰ καὶ γιὰ τὰ καλὰ στὸ προαπαιτούμενο ἀνασκαφικὸ κομμάτι τέτοιων ἐργασιῶν καὶ μὲ βοήθησε νὰ καταλάβω σὲ βάθος τὴν σπουδαιότητα σημασία ποὺ ἔχουν γιὰ τὴν ἱστορία τῶν γραμμάτων τὰ πάσης φύσεως σχετικὰ τεκμήρια τοῦ παρελθόντος. Τεκμήρια ποὺ διέθεταν, γιὰ μένα, μιὰ ἰδιαίτερη ἀῦρα ἢ ὁποῖα μὲ γοήτευε καὶ μὲ αἰχμαλώτιζε. Δὲν θὰ ξεχάσω ποτὲ τὴν συγκίνηση ποὺ ἔνιωσα, ὅταν ὁ φίλος μου καὶ εἰκοσιτετράωρος συνοδοιπὸρος στὸ ἐξωτικὸ καὶ στοιχειωμένο νεκροταφεῖο τοῦ Μικροῦ Τύπου, ρέκτης ἐρευνητῆς Γιώργος Ζεβελάκης, μοῦ ἔφερε τὸ ἀγγελτήριο τελέσεως τῶν γάμων τοῦ Ἁγγελου Θ. Σημηριώτη μὲ τὴν Σοφία Ἀργυροπούλου στὴν Σμύρνη στὶς 24 Ἰουνίου τοῦ 1911...

* Ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν ἔκδοση ἐνὸς περιοδικοῦ, ὅπως ἦταν τὸ *Πλανόδιον*, μὲ μονοπρόσωπο πια ὑπεύθυνο (κάτι ποὺ δὲν ἦταν στὶς προθέσεις μου σὲ προηγούμενα ἀνάλογα ἐγχειρήματα), καὶ ἡ σταθερὴ θέληση γιὰ τὴν μεγαλύτερη δυνατὴ ἀνεξαρτησία (πέραν τῆς πνευματικῆς) στὰ οικονομικὰ καὶ τὴν τεχνολογία παραγωγῆς τοῦ ἐντύπου, μὲ ὀδήγησαν στὴ συγκρότηση λεπτομερῶν ἀρχείων συνδρομητῶν, παραγωγῶν, εἰσπράξεων καὶ ἐξόδων, πωλήσεων καὶ τιμῶν – τεκμήρια ποὺ πάντα καθρεφτίζουν ἀψευδῶς τοὺς ἀπολύτως ἀπαραίτητους σπάνια ὅμως καταδηλούμενους ἢ

διασωζόμενους ύλικους όρους συγκρότησης ένός έντύπου. Δύσκολα μπορεϊ νά άντιληφθεϊ κανεις πόσο συμβάλλουν (ή έμποδιζουν) τέτοιες ύλικές προϋποθέσεις στην πραγματική πνευματική άνεξαρτησία ένός περιοδικού (πού ένω έχει, λ.χ., στήλες κριτικής βιβλίων, δέν καταχωρεϊ διαφημίσεις βιβλίων έκδοτικων οίκων).

Πέρα από τούς παράγοντες και τις περιστάσεις αυτές πού κατά κάποιον τρόπο προϋπήρχαν τής έκδοσης του *Πλανόδιου*, συνυπήρξαν και συγκεκριμένες λειτουργικές αρχές οί όποιες κατά κάποιον τρόπο έξωθοϋσαν τόν υπεύθυνο τής έκδοσης στην τήρηση συγκεκριμένων αρχείων:

* Μια πρώτη έχει νά κάνει με τήν έπιθυμία μου νά μήν υπάρξει ούτε μία πρόταση συνεργασίας άναπάντητη, όσο άγνωστος και νά μου ήταν ό άποστολέας της, ακόμη και άν μια τέτοια άπάντηση μπορούσε νά καθυστερήσει για πάνω από ένα έξάμηνο. Έτσι όλες οί προτεινόμενες συνεργασίες με τις συνοδευτικές τους επιστολές και τις δικές μου άπαντήσεις έπρεπε νά αρχαιοθετηθοϋν.

* Μια δεύτερη, σοβαρότατη αρχή — έξαιρετικά σπάνια, πιστεύω, και ίσως μοναδική για τόν κόσμο των λογοτεχνικών περιοδικων — ήταν ή άπόφασή μου ήδη από τó πρώτο τεϋχος του *Πλανόδιου* νά καταργήσω τó καλάθι άχρήστων του έντύπου, αρχαιοθετώντας και τις προτεινόμενες συνεργασίες πού τελικως δέν δημοσίευα. Πάντα θά ήθελα νά μπορούσα νά μάθω ποιά ήταν τά κείμενα πού άποφάσισαν νά μήν συμπεριλάβουν στην ύλη τους πολυ γνωστά μου διάσημα ή και άσημα περιοδικά. Διότι ή ταυτότητα ένός περιοδικού, όπως και ένός άνθρώπου, δέν κρίνεται μόνο από τις άρέσκειες και τις άποδοχές του, αλλά — ίσως και περισσότερο — από τις άπαρέσκειες και τις άρνήσεις του. Έτσι μαζί με τó ‘θετικό’ τής ‘φωτογραφίας’ του έντύπου έπιχειροϋσα νά διασώζω και τó αντίστοιχό της ‘άρνητικό’.

Σέ όλα αυτά θά πρέπει νά προστεθεϊ και μια οδυνηρή προσωπική έμπειρία πού με έκανε συνειδητότερο και πιό άποφασισμένο στην άσφαλή και σχολαστική συγκρότηση των αρχείων του περιοδικού έως τήν τελική τους ιδίους αναλώμασι ψηφιοποίηση:

Σημαντικό πλήγμα υπέστη τó έως τó 1994 αρχείο από τις πλημμύρες τής Κορίνθου, ύστερα από έντονη βροχόπτωση, στις 12 Ιανουαρίου του 1997, όταν κατακλύστηκε από τά νερά και τή λάσπη του υπερεκχειλίσαντος παρακείμενου ποταμού ό ήμιϋπόγειος χώρος όπου φυλασσόταν, μαζί με τά αρχεία των περιοδικων *Κριτική και Κείμενα* (1984-1985) και του μουσικοποιητικού περιοδικού *Νήσος· μουσική και ποίηση* (1983-1985) στα όποια συμμετεϊχα ως συνεκδότης και φύλασσα τά τεκμήρια. Τότε καταστράφηκαν και όλες οί πομπίνες (μητρες των κασετων) τής *Νήσου* με πολλές πρωτότυπες άπαγγελίες (Καρούζου, Ρίτσου, Γκανά, Βαφόπουλου, Χριστιανόπουλου κ.ά.) και κινδύνευσε σημαντικό τμήμα του έως τότε συγκροτημένου αρχείου του *Πλανόδιου*.

Σὲ πείσμα, ὡστόσο, μιᾶς τέτοιας ἀπειλῆς ὕστερα ἀπὸ πολύμηνη προσπάθεια στεγνώματος καὶ καθαρισμοῦ τῶν βρεγμένων καὶ λασπωμένων ἐγγράφων, καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ Πλανόδιου τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1986 ὡς τὰ τέλη τοῦ 1994 κρατοῦσα στὴν Ἀθήνα φωτοτυπημένα ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν (ὄχι ὅμως καὶ τῶν συνεργασιῶν) πού μοῦ ἔστελναν, τὸ ὑλικὸ τοῦ ἀρχείου γιὰ τὴν περίοδο 1987-1994 ἀποκαταστάθηκε σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ, ἐνῶ τὸ ἀρχεῖακὸ ὑλικὸ τῆς περιόδου 1995-1997, ἐπειδὴ δὲν εἶχε προλάβει νὰ μεταφερθεῖ γιὰ ἀποθήκευση στὴν Κόρινθο, δὲν εἶχε πληγεῖ. Μὲ συνέπεια ἡ ὀριστικὴ ἀπώλεια νὰ περιοριστεῖ μόνο στὸ ὑλικὸ τῶν συνεργασιῶν πρὸς τὸ περιοδικὸ τῆς περιόδου 1987-1994 ἀπὸ ἐκεῖνες πάλι πού κρίθηκαν μὴ δημοσιεύσιμες, διότι ὅλες οἱ ὑπόλοιπες μολονότι χάθηκαν στὸ πρωτότυπο, τὸ περιεχόμενό τους εἶχε ἤδη βρεῖ τὴ θέση του στὶς σελίδες τοῦ ἐντύπου. Ἀντίθετα, σώθηκαν ὅλες οἱ ἐπιστολές πού παρακολουθοῦσαν τὶς συνεργασίες, δημοσιευμένες εἴτε ἀδημοσίευτες, μὲ τὸ σχετικὸ γιὰ τὴν κάθε μία συνοδευτικὸ σκεπτικὸ.

Ὡστόσο, παρόλες τὶς καλύτερες συνθῆκες φυλάξης τοῦ ὑλικοῦ, μὲ τὴν συνεχῆ δημιουργία φωτοαντιγράφων, τὸ ἄγχος γιὰ μιὰ τυχαία καταστροφή του δὲν ἔπαψε νὰ μὲ συνοδεύει. Τὴν λύση ἔδωσε, μᾶλλον ὀριστικά, ἡ ἐπαγγελματικὴ ψηφιοποίησή του τὸ 2007, μαζὶ μὲ τὴν ψηφιοποίησή τοῦ ὑπόλοιπου προσωπικοῦ μου ἀρχείου. Ἡ σωστὴ θεματικὴ κωδικοποίησή τοῦ ὑλικοῦ ἔδωσε τὴν δυνατότητα γιὰ ταχύτατες ἀναζητήσεις σὲ ἓνα ὄγκο τεκμηρίων πού, ἂν τὸν περιορίσει κανεὶς στὰ 26 χρόνια τῆς ἔκδοσης τοῦ Πλανόδιου (1986-2012), περιλαμβάνει περὶ τὰ 38.000 ἀλληλογραφικὰ τεκμήρια συνυπολογιζομένων τῶν συνεργασιῶν.

Σχολιάζοντας τὸ 2009, σὲ συνέντευξη στὸ περιοδικὸ *Τεφλόν* (ἄρ.2, καὶ ὀλόκληρη στὸ διαδίκτυο) τὴν αἴσθησή πού μοῦ προκαλοῦσε μιὰ τέτοια 'ἀκραία' γιὰ τὶς παλιές συλλεκτικὲς μου φιλοδοξίες ἐξέλιξη, σημειῶνα: «Μπροστὰ στὰ μεγέθη αὐτά, καὶ παρόλη τὴν χαρὰ γιὰ τὴν ἀσφαλῆ καὶ πανεύκολη πρόσβαση, γεύτηκα, ταυτόχρονα, γιὰ πρώτη φορὰ καὶ τὴ δυσάρεστη γεύση πού μᾶς δίνει ἡ ἥττα τῆς προσωπικῆς μας μνήμης. Κι ἓνα ἀκόμη ἀποξένο συναίσθημα: ὄχι, τὸ ἀρχεῖο αὐτό, τὸ τόσο πλούσιο σὲ ἴχνη πλήθους ζώντων καὶ τεθνεώτων, δὲν ἦταν πιά δικό μου, οὔτε μοῦ ἀνήκε...»

Ἡ παρατήρηση τοῦ Βάλτερ Μπένγιαμιν ὅτι «κάθε πάθος συνορεύει μὲ τὸ χάος, ὅμως τὸ συλλεκτικὸ πάθος ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ χάους τῶν ἀναμνήσεων», μολονότι γραμμμένη γιὰ τὸ πάθος τοῦ συλλέκτη βιβλίων, ταιριάζει ὡς ἓνα βαθμὸ μὲ τὸ πάθος τῆς συλλογῆς προσωπικῶν ἀλληλογραφικῶν τεκμηρίων, μόνον πού τὰ τελευταῖα διασώζουν στὸ ἴδιο τὸ σῶμα τους ἀρκετὰ περισσότερο ἀναμνηστικὸ ὑλικὸ ἀπ' ὅσο ἡ κατοχὴ ἑνὸς συγκεκριμένου βιβλίου, ὅσο κι ἂν καταγράφει κανεὶς στὶς πίσω σελίδες του τὶς συνθῆκες ἀπόκτησής του. Δὲν παύουν, ὅμως, νὰ μοιράζονται καὶ τὰ δύο τὴν αἴσθησή ἑνὸς προσωπικοῦ μνημονικοῦ χάους πού στὴν περίπτω-

ση του ἄλληλογράφου τείνει νὰ γίνῃ ὀδυνηρότερο, ἐπειδὴ συνδέεται στενότερα μὲ τὸν χαμένο κι ἀνεπίστροφο χρόνο τῆς δικῆς του προσωπικῆς ζωῆς.

Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὰ τὰ ἄλληλογραφικὰ τεκμήρια ἀπρόσμενες ἐξελίξεις τῶν δύο τελευταίων δεκαετιῶν προσκόμισαν μιὰ νέα πηγὴ μελαγχολίας: τὴν χειρόγραφη ἐπιστολὴ ἀντικατέστησε σταδιακὰ ἀλλὰ γρήγορα μετὰ τὸ 2000 ἡ γραφηματικὰ ἀπρόσωπη ἐπιστολὴ τῆς ἠλεκτρονικῆς ἄλληλογραφίας. Εἶναι δύσκολο νὰ κατανοήσῃ κανεὶς, ἰδίως ἂν αὐτὸς ἔχει μεγαλώσῃ πνευματικὰ σὲ τοῦτες τὶς δύο δεκαετίες, τὸ μέγεθος τῆς συναισθηματικῆς ἀπώλειας ποὺ συνεπέφερε μιὰ τέτοια ἀλλαγὴ – ἀδιανόητη γιὰ τὸν κόσμον τῶν γραμμῶν αἰῶνες τώρα, ἡ ὁποία δὲν νομίζω πῶς μπορεῖ νὰ παρομοιαστῇ μὲ ἀνάλογη ἀπὸ τὴν χρῆση τῆς γραφομηχανῆς... Ἀλλὰ γιὰ ἕνα παλιότερο ἄνθρωπο σὰν κι ἐμένα, ποὺ στὸν γραφικὸ χαρακτήρα τῶν συνεργασιῶν καὶ ἐπιστολῶν τοῦ Νίκου Φωκᾶ ἢ τοῦ Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου μποροῦσε νὰ διαισθανθῇ τὴν φυσικὴ παρουσία τοῦ ἴδιου τοῦ ἀποστολέα, τὸ πλήγμα εἶναι ὀδυνηρό. Ἰδίως ἂν σκεφτῶ πῶς στὴν αὐγὴ τοῦ 21ου αἰῶνα εἶχα τὴν τύχη νὰ ἀποκτήσω μερικὸς ἐξαιρετικὸς νέους συνεργάτες καὶ κατοπινὸς φίλους, ποὺ ἀνάμεσα στὰ ἑκατοντάδες οὐσιαστικὰ ἄλληλογραφικὰ τεκμήρια τὰ ὁποῖα μὲ συνδέουν μαζί τους δὲν ὑπάρχει οὔτε ἕνα τὸ ὁποῖο νὰ μοῦ θυμίζει ὅτι τὰ πρόσωπα αὐτὰ διαθέτουν πράγματι ὅπως ὅλοι ἕνα δικό τους μοναδικὸ καὶ ἀνεπανάληπτο γραφικὸ χαρακτήρα ποὺ ἀντ' αὐτῶν ὡς εἰκόνα μπορεῖ νὰ ἀναπληρῶναι τὴν φυσικὴ τους ἀπουσία στὴν ἐπιστολή!

Γιάννης Πατίλης

Ἰούλιος 2017